

Gdańsk, 31 maja 2023

Ocena rozprawy doktorskiej Oleny Zinenko *The public events discourse in Ukrainian media (1991-2021)*

Promotor: dr hab. Małgorzata Lisowska-Magdziarz, prof.UJ

Rozprawa liczy 202 strony (w tym: 174 strony tekstu głównego), opatrzona jest obszerną bibliografią (162 pozycje opracowań) i aneksami.

Dysertacja stanowi podsumowanie kilkuletnich badań Doktorantki nad medialną konceptualizacją wydarzeń publicznych. Przygotowaniem do rozprawy były 33 wcześniejsze publikacje (z czego 15 przywołanych jest w bibliografii jako te, które bezpośrednio odnoszą się do tematu). Problematyka rozprawy prezentowana była wcześniej na 21 konferencjach naukowych. Mamy zatem do czynienia z finalnym efektem prowadzonych od dłuższego czasu prac, których częściowe rezultaty zostały ocenione i przyjęte przez środowisko naukowe.

Cel badań

Autorka określa cel rozprawy następująco: „The aim of the work is to conceptualize public events as a phenomenon of modern media space based on the analysis of media discourse of public events in Ukraine.” (s.8) Jest to cel wybrany bardzo trafnie, ponieważ mediatyzowane wydarzenia publiczne to swoisty rodzaj komunikacji w trójkącie: nadawcy – media – odbiorcy, rodzaj, o którym do tej pory niewiele pisano (zwłaszcza o wydarzeniach, które nie mają charakteru politycznego – a właśnie tymi zajęła się Doktorantka).

Zakres badań, materiał badawczy

Autorka wykorzystała trzy typy danych: ukraińskie i europejskie materiały medialne związane z Konkursem Piosenki Eurowizji z 2017 roku, który odbywał się w Kijowie; ukraińskie dane medialne związane z implementacją i relacjami z 50 lokalnych wydarzeń kulturalnych; ukraińskie relacje medialne związane z festiwalem InclusionOn Fest. Wybór właśnie takich wydarzeń wynika stąd, że inicjowane on były przez trzy różne typy agensów (*agents*) – zgodnie z koncepcją Pierre’a Bourdieu – *agents of media, agents of power, public agents*. Wybór nie był zatem przypadkowy, służył pokazaniu (ewentualnych) różnic w konceptualizacji wynikających z odmiennego ukształtowania sytuacji komunikacyjnej.

Każdy z tych typów danych poddany został analizie przy użyciu odmiennych narzędzi, co pozwoliło z jednej strony na weryfikację przydatności tych narzędzi, z drugiej – na uzyskanie wieloaspektowego obrazu.

Kluczowe pojęcia

Teoretycznym pojęciem kluczowym dla rozprawy jest pojawiające się w tytule pojęcie: „wydarzenie publiczne” (*public event*). Doktorantka już we Wstępie podaje jego definicję, do której będzie odwoływać się w dalszej części pracy: „In the dissertation we consider a public event as a socially significant multimodal convergent statement that has four ontological features: 1) initiates a change in the socio-cultural context in which it is born; 2) structures time, which determines the perception of reality because of what happened before, during and after the event; 3) a public event is a public performance that has a symbolic meaning, redistributes

the positions and roles of agents of (co)joint interaction; 4) a public event opens a new discourse that changes the agenda in the media.” (s.5) Szerszemu omówieniu tej kwestii poświęcony jest rozdział 1.1. Z definicją oczywiście można by dyskutować, jednakże jest ona bardzo solidnie umocowana teoretycznie i – co ważne – wydaje się komplementarna z efektami przeprowadzonych badań.

Drugie z teoretycznych pojęć, które znalazło się w tytule dysertacji – dyskurs (*discourse*), nie zostało, niestety, choćby króciutko zdefiniowane. A szkoda, bo jest to jedno z tych pojęć, które w naukach humanistycznych i społecznych są różnie definiowane i którymi wielu badaczy posługuje się w sposób nieprecyzyjny.

Metodologia

Doktorantka łączy kilka podejść metodologicznych. Przy takim rozwiązaniu istotne jest, aby: po pierwsze, podejścia te były teoretycznie kompatybilne (miały za podstawę jakieś wspólne ogólniejsze założenie teoretyczne), po drugie, uzupełniały się, pozwalając na ogląd badanego zjawiska z różnych stron. Autorka sięga do opracowań socjologicznych, medioznawczych, kulturoznawczych, także – filozoficznych (o czym później), pokazując swoje dobre rozeznanie w literaturze z zakresu nauk społecznych. Częściowo wyzyskuje założenia czerpane z tej literatury (np. McQuail czy Lasswell), częściowo je modyfikuje, tworząc własne narzędzia.

Za szczególnie cenny uważam pomysł analizy BNA (*before – now – after*), co umożliwia bardziej precyzyjne analizowanie wydarzeń publicznych z uwzględnieniem ich performatywności i efektu perlokucyjnego.

Nie do końca natomiast jest dla mnie jasny sposób wykorzystania teorii Alaina Badiou. Ten (dość kontrowersyjny) francuski filozof-etyk zajmował się pojęciem prawdy jako procesu rozwijającego się w czterech dziedzinach życia: polityce, sztuce, nauce i miłości. Nie wiem, dlaczego Doktorantka „przetłumaczyła” w taki sposób te cztery kategorie Badiou: Polityka → kontekst, Sztuka → idea („a unique value proposition of a public event that provokes a change of context”), Nauka → konstrukcja („constructing a message of a public event, which shows the possibilities of its initiators to use the resources necessary for its implementation”), Miłość → percepcja (“perception of a public event and interpretation of the meaning of the efforts expended by agents to implement a public event in a particular context”). (s.85-86) Oczywiście, te cztery markery czy warstwy w analizie wydarzenia publicznego są ważne (szeroko rozumiany kontekst, przesłanie, wybór środków przekazu i konstruowanie przekazu, odbiór rozumiany jako interpretacja), jednak nie widzę tu zasadności włączania koncepcji Badiou.

Na stronach 91-93 Doktorantka przywołuje teorię ram (*frames*). Jest to kolejne (obok pojęcia „dyskurs”) przynależne humanistyce i naukom społecznym pojęcie, które jest wieloznaczne i nieostre zakresowo.

W ujęciu psychologicznym (np. Frederic Bartlett) rama to schemat poznawczy, struktura kategoryzacyjna tkwiąca w podświadomości człowieka i wykorzystywana w codziennym działaniu. Z kolei Erving Goffman stosuje pojęcie ramy, aby pokazać, w jaki sposób organizowane jest doświadczenie ludzkie w interakcyjnej mikroskali życia społecznego. Wymieniony przez Doktorantkę Charles Fillmore definiuje ramę jako system kognitywny, w którym, aby zrozumieć jakieś pojęcie, trzeba się odnieść do całej struktury, w której ono tkwi.

Co łączy te ujęcia? Przekonanie o ludzkiej skłonności do „szufladkowania” informacji, o istnieniu schematów kategoryzacyjnych czy interpretacyjnych służących człowiekowi do radzenia sobie ze światem. Różnice między ujęciami wynikają przede wszystkim z różnego sytuowania owych schematów: w umyśle (mentalistyczne ujęcia psychologiczne), w umyśle i

działaniu (mentalno-interakcyjna koncepcja Goffmana), w języku i umyśle (strukturalistyczne i kognitywne warianty koncepcji Fillmore'a). Doktorantka, jak sędzę, przyjmuje to pierwsze rozwiązanie, odwołując się do koncepcji *memory frames*.

Kolejny wybór, jeśli chodzi o teorię *framingu* dotyczy tego, w jakim miejscu procesu komunikacyjnego będziemy szukać ram. Robert M. Entman stwierdza, że ramy odnaleźć można w czterech różnych miejscach procesu komunikacyjnego: u nadawcy, który świadomie lub nieświadomie odwołuje się do ram rezydujących w jego systemie przekonań i wierzeń, w tekście, gdzie środki werbalne i ikoniczne sygnalizują istnienie ram, u odbiorcy, który interpretuje komunikat zgodnie z systemem schematów poznawczych istniejących w jego umyśle, i – wreszcie – w kulturze, będącej zbiorem przywoływanych ram. Wydaje się, że w ocenianej przeze mnie dysertacji chodzi o wszystkie cztery miejsca.

I wreszcie – poziom ogólności ram (na s.135 Autorka przywołuje ramy ogólne – polityczną, etniczną) i sposób ich rekonstruowania.

Zabrakło mi takiego bardziej precyzyjnego zdefiniowania ram (jak Autorka rozumie to pojęcie można tylko wnioskować na podstawie dość ogólnych stwierdzeń) i – może – lepszego ich wykorzystania (bo to naprawdę bardzo przydatne narzędzie).

Tło pojęciowo-informacyjne

Tło pojęciowo-informacyjne dla dysertacji zawarte jest w rozdziale 4 „Genesis and evolution of Ukrainian journalism of public events” (s.96-125). Rozdział ten stanowi bardzo solidne przedstawienie historii i rozwoju ukraińskiego dziennikarstwa zajmującego się wydarzeniami publicznymi (*journalism of public events*) na tle transformacji politycznych, ekonomicznych i społeczno-kulturowych.

Badania – opis i interpretacja

Omówieniu badań i ich wyników poświęcony został rozdział 5 „Journalism of public events in modern Ukraine: intercorrelations between agents of the communication field” (s.126-170). Doktorantka w sposób wyczerpujący opisała sposób badania i jego wyniki – zgodnie z przyjętymi wcześniej założeniami.

Szczególnie interesujący wydaje się podrozdział 5.1, w którym Autorka opisuje Konkurs Piosenki Eurowizji z 2017 roku jako wydarzenie publiczne, uwzględniając nadawców (*senders*), media jako przekaźnik-tłumacz (*translators*) i odbiorców (*recipients*), trzy etapy: *before – now – after* i cztery komponenty (kontekst, przesłanie, sposoby i środki przekazu, reakcje odbiorców). Zwraca uwagę na różnice w konceptualizacji wydarzenia między mediami ukraińskimi a europejskimi. Tu pojawia się też pojęcie ramy (s.135) oraz kwestia odmiennego rozumienia pojęcia „diversity”, które pojawiło się w oficjalnym sloganie tego wydarzenia („Celebrate Diversity”). W podsumowaniu Autorka charakteryzuje interakcyjny wymiar wydarzenia, nawiązując do czterech możliwych modeli określanych jako *propaganda (demonstrative)*, *consumer (interactive)*, *activist (arbitrary)*, *hybrid* (zob. s.78-84). Istotne jest, że przy planowaniu badań, ich opisie i interpretacji Doktorantka wykorzystuje pojęcia i koncepcje występujące w części teoretycznej.

Podrozdział 5.2 poświęcony jest analizie danych dotyczących relacjonowania 50 lokalnych wydarzeń kulturalnych. Do badań wykorzystany został kwestionariusz (jego zmodyfikowana

wersja został zamieszczona na s.198-201), w dużej mierze uwzględniający perspektywę odbiorczą.

Trzeci typ badań, którego opis i wyniki zawarte są w podrozdziale 5.3, wynika z wniosków badań wcześniejszych. Relacjonując (podrozdział 5.2.) relacje między władzą a mediami i efekty tej relacji dla sposobu konceptualizacji wydarzeń (s.156), Autorka zastanawia się, czy w ogóle możliwe jest relacjonowanie wydarzeń inicjowanych przez władzę przy zachowaniu profesjonalnych standardów dziennikarskich (s.156). Uważam, że jest to pytanie niezwykle istotne dla mediów i nauki o mediach. Co ważne i nowatorskie, Doktorantka nie zajmuje się w tym kontekście wydarzeniami politycznymi (o tym pisano już bardzo dużo), lecz wydarzeniami kulturalnymi.

Wnioski wynikające z tych trzech badań są cenne i wnoszą wiele nowego do nauki (w tym: do nauk o mediach). Autorka zwraca uwagę na różnice w komunikacyjnym wymiarze wydarzeń publicznych wynikające z tego, kto jest inicjatorem (*agent*) wydarzenia. Tym samym, cel rozprawy został osiągnięty.

KONKLUZJA

Uważam, że oceniana przeze mnie dysertacja całkowicie (a nawet z naddatkiem) spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim..

W związku z tym wszystkim **wnioskuję o dopuszczenie pani Oleny Zinenko do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Prof. dr hab. Jolanta Maćkiewicz
Uniwersytet Gdański, Instytut Mediów, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej